

Illés György

Kilátás a zólyomi várból

Balassi szülőföldjén

Egy nyári estén harangszót hallgattam Zólyom tágas főterén.

– A harang ötszáz éves – közli a plébános, akit némi történelmi adatok felől faggattam. Nemcsak föltehető, de nyilvánvaló, hogy ez a harang szólt Zólyomban 1554. október 20-án, amikor hírül hozták a városi tanácsnak, hogy fent a várban fia született Balassi János főkapitánynak, a végvár parancsnokának. Balassi Bálintot köszöntötte szülőhelye harangja.

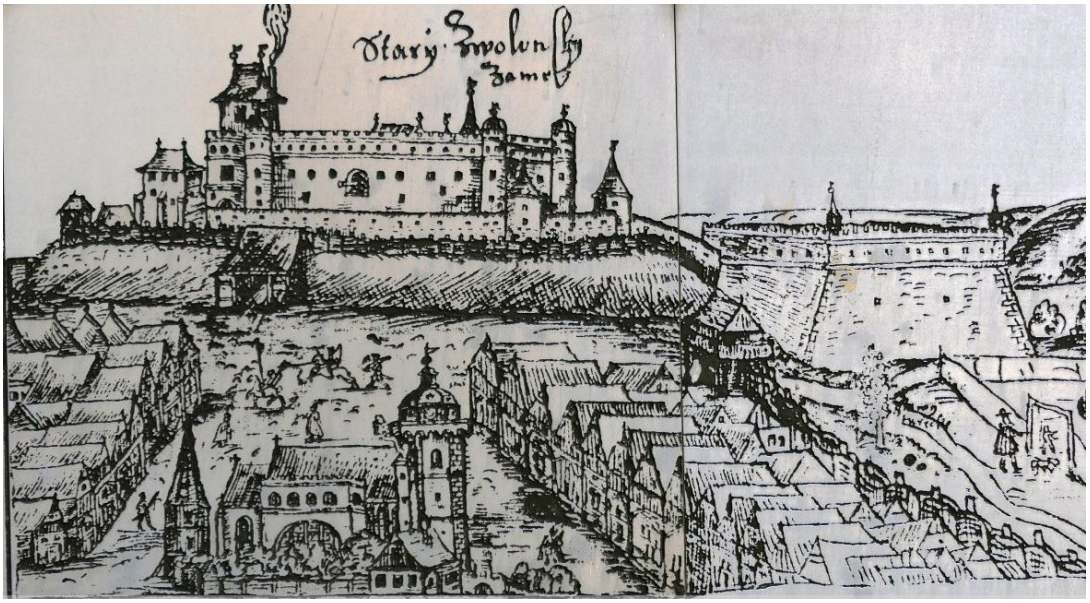

Zsibongott a zólyomi vár, mint egy méhkas. Tele volt katonával és várnéppel, élelemmel és fegyverekkel bőségesen. Akkoriban a török előrenyomulását felvidéki váraink igyekeztek megállítani. A zólyomi vár őrizte az ország kincses bányavárosait, amelyek úgy sorakoztak mögötte félkörben, ahogyan hegyoldalon a juhok a botjára támaszkodó pásztort veszik körül.

Másnap reggel napfényben úszott a vár, pár perc alatt fent voltam a köves, szilárd, széles dombtetőn terpeszkedő

sziklaszürke épületnél. Ma is ép minden fala. Reneszánsz stílben épült, négy sarkán négyöles bástyával s a köztük futó oromdísszel. A Garam a vár alatt fordul nyugatra, kényesen, szőkén omlik a zöld, puha hegyek közé. Nagy Lajos építette, Hunyadi János előszeretettel járt ide vadászatokra.

Bejártam az egész várat. Odakönyököltem az egyik terem széles, kőpárkányos ablakába, s néztem, néztem a szédítő magasból Balassi Bálint szülőföldjét. Mondják, aki hegyek és folyók közt születik, bátor és kezdeményező marad holtáig. Egy csillagjós fölrajzolta a fiúcska életét: Mars jegye alatt született, tehát katona lesz, alapsajátossága a szenvedély, jelleme pedig férfias, nyílt. Itt álldogált a gyermekkel az anyja, a délceg Sulyok Anna, s énekelt neki, ahogyan az anyák szoktak. Szemük előtt ugyanúgy sorakoztak a hegyek, mint most, zúgtak az erdők, szóltak a madarak. Végigjártam a termeket és folyosókat, amerre a kisfiú járt évszázadokkal ezelőtt anyjába vagy dadáiba csimpaszkodva, s hallgatta a vár ezernyi hangját.

A nemzet Mohács után volt. A szultán már elfoglalta Budát. A török handzsár nekifeszült Magyarország szívének. Az emberek önvédelemre rendezkedtek be, zsákmánnyá váltak osztráknak és töröknek, mentették, ami menthető, s éltek, ahogyan lehet. De volt a hadi sorson kívül

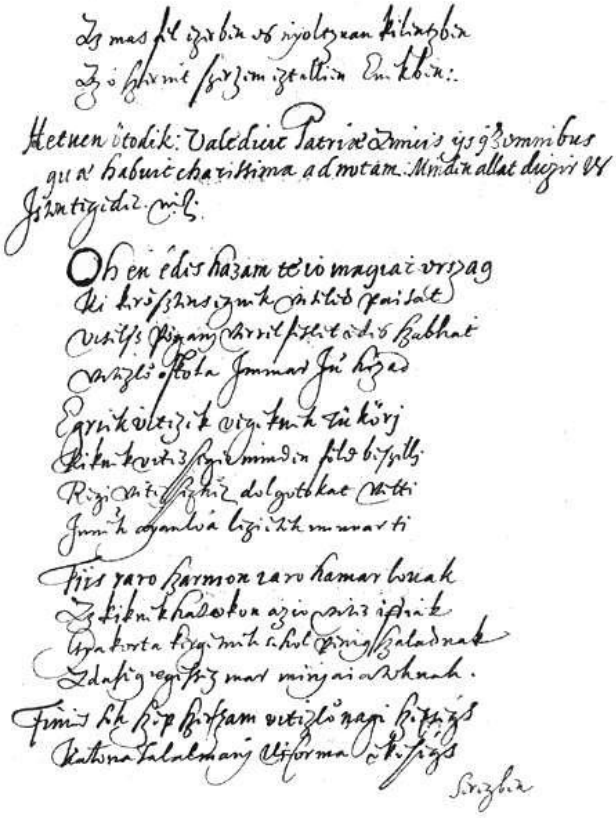

is forrongás: századok latin divatja után a magyarok felfedezték saját, népi nyelvüket… A reformáció azonosította az embereket anyanyelvükkel. A zólyomi főkapitány is az új vallás híve volt. Gondos nevelésben részesítette fiát. Alsó iskoláit Bálint a szomszédos Besztercebányán végezte, tizenegy éves korában Nürnbergben találta magát, majd odahaza oktatta a század nagy magyar prózaírója, a későbbi evangélikus püspök: Bornemissza Péter,

aki őszinte vallásosságot oltott belé. Bálint kilenc nyelven írt és olvasott, de mikor verset kezdett írni, már nem fordult latinba –, magyarul írt.

Magyarul írt, azaz a pórok, dadák, szolgák, katonák, molnárlegények nyelvén, akik közt ott sürgölődött a zólyomi várban, s akik híven elkísérték egész életútján. Velük volt családi váraikban, a nógrádi Divényben és Kékkőn. Tágra nyitott szemmel figyelte a világot, tanult, vadászott, lovagolt, katonáskodott. Ott volt a török ellen szervezett végvári harcokban, pörösködött apja ravasz ellenségeivel, s meghódította Ungnád Kristóf, egri várkapitány kacér és gazdag feleségét, Losonczy Annát. Szerelmi érzéseit versekbe öntötte, s milyen versekbe! Balassi Bálint a magyar líra első világirodalmi színvonalú képviselője. Ha nem művelődik úgy, ahogy apja kívánja, talán csak egy második Tinódi válik belőle. De kora magas műveltségét, a reneszánsz szemléletet magába szívta: ki tudta fejezni mély és őszinte érzelmeit. Nem voltak írótársai, tanácsadói, könyvkiadói. Amit kezdeményezett az anyanyelvével, saját bátorságából tette, meggyőződésből. Kiderült, hogy a művészi formájú magyar vers semmiben sem marad el a francia, német vagy olasz versek, vagy akár az ókori latin költemények mögött. Balassi vette észre elsőnek, hogy az asszonytest „liliomszálhoz" hasonló, kedvesének ajka pedig cseresznyéhez. Szerelmi lírája: életének krónikája. Vágyait és szenvedéseit nyíltan tárta fel a verseiben.

Első nagy költőnk volt, elsőnek írt magyar tájakról és évszakokról, a Dunáról és a hegyekről, harmatos fűről, kék égről, vonuló darvakról, ő említi név szerint várainkat, városainkat és hazánk Európa-védő szerepét, hősi ellenállását. Emberek és törvények közt csatázva, ellenség ellen harcolva nyugalmat keresett, de sehol sem talált békességet.

Azt hitte boldogság várja, mikor feleségül vette Dobó Krisztinát. Fegyverrel kellett elfoglalnia Sárospatakot, felesége jussát, de onnan fösvény sógora, Dobó Ferenc, őrségével kiverte. Ifjú felesége gyorsan hűtlen lett hozzá, elváltak. Bálint ekkor Nyitra megyében, Érsekújvár várában tűnt fel, de hamarosan azt is ott kellett hagynia kapitánya magakelletű felesége miatt. Ide-oda járt-kelt, állást keresett, hol Erdélyben látták lovakkal kereskedve, hol elzárkózva költői munkában; ekkor alkotta drámáját is. Ismét Lengyelhonba nyargalt, Krakkóban írta talán legszebb verseit, udvarolt, háborúba készült a török ellen. 1591 őszén hazatért, s katonáival ellenállt a császáriak támadásának. Nem engedte, hogy Liptóújvárt elvegyék tőle. Szomorú és kiábrándult volt az üldözött férfi:

Idővel paloták, házak, erős várak, városok
elromolnak,
Nagy erő, vastagság, sok kincs, nagy
gazdagság idővel mind elmúlnak…

Elhull a virág, elmúlik a tisztesség és jóság, hírnév, dicsőség és szépség. Ő az eltévedt lovas, aki ködbe került, elvétette útját. Fölágaskodik nyergében, kémleli az erdőt, merrefelé vághatna ki.

A török ellen indult éppen Pálffy Miklós serege. Ahhoz csatlakozott az elkeseredett költő. Remek katona: részt vett Székesfehérvár ostromában, győzött a pákozdi csatában, visszafoglalta a menekülő töröktől családi várait: Divényt s a leégett, romba döntött Kékkőt. 1594 tavaszán Esztergom ostromára vonult fel a katonáival, egy nagyobb sereg élén. Török ágyúgolyó halálra sebezte. Szemtanúk állítása szerint: nem védte magát, vigyázatlansága okozta halálát, valósággal belenyargalt az ágyútűzbe. 1594. május 30-án halt meg az esztergomi táborban. Még nem volt negyvenéves.

Élesen csikordult a szekér, mely kihűlt tetemét végakarata szerint a Vág völgyébe vitte. Északra, a szikrázó havasok alá, a fenyőszagú és juhsajtillatú Liptóba, a Magas-Tátra lábához, birtokára, Hibbe községbe. A kőlábas, szürke templomban apja és öccse nyugodott már, ott kapta meg ő is végső pihenőhelyét. Ment, mendegélt a szekér a fehér és sárga várak alatt, s a várak tisztelegtek a halottnak. Koporsóját hű emberei azzal a cseresznyepiros zászlóval borították be, amelyet a harcokban mindig maga előtt vitetett. A zászlón Dávid király képe volt, lanttal a kezében, a győzhetetlen királyé, aki holta után kezdett élni igazán, mert költő volt. Egész Magyarország tudta, hogy rendkívüli ember halt hősi halált Esztergomban.

Föld megszomorodék,
Holtát az vitéznek
Siratá s keserülé.

– írta Balassi-sirató költeményében hű tanítványa, Rimay János, hozzászőve látomását, mely szerint arkangyal szállott le a véres esztergomi mezőre, s égbe vitte Balassi Bálint hős lelkét.

